

Avioerot ja itsemurhakuolleisuus

Sanna Huikari

Väitöskirjan otsikko “Empiirisiä tutkimuksia avioerojen ja itsemurhien taloustieteestä” voi herättää lukijassa hämmentyneitä ajatuksia. Mitä tekemistä taloustieteellä voi olla avioerojen ja itsemurhien kanssa? Miksi taloustieteen tulisi tällaisia asioita tutkia?

Taloustieteen tutkijan rooli on tarjota tutkimukseen perustuvaa tietoa, jota voidaan käyttää arvioitaessa esimerkiksi talouskriisien hyvinvointivaikutuksia tai perheiden koossa pysymiseen vaikuttavia tekijöitä. Empiirinen tieto makrotaloudellisten tekijöiden ja terveyden välisistä yhteyksistä tai sosioekonomisten tekijöiden vaikutuksista perhe-elämään liittyviin päätöksiin lisää parhaimmillaan ymmärrystä ihmisten, kotitalouksien ja yhteisöjen käyttäytymisestä.

Taloustieteen nobelisti Gary S. Becker kiittää väitöskirjansa esipuheessa Milton Friedmania siitä, kuinka Friedman toistuvasti painotti taloustieteellisen analyysin käyttökelpoisuutta tärkeiden sosiaalisten ongelmien ratkaisemis-

sa (Becker 1971, [1957]). Beckeriä itseään pidetäänkin edistyksellisenä uranuurtajana. Hän laajensi taloustieteen uusklassista lähestymistapaa tutkimusaiheisiin, jotka sivuavat hyvin läheltä ihmisten jokapäiväistä elämää. Beckerin perusajatuksena oli, että rationaalinen päätöksenteko vaikuttaa myös sellaiseen käyttäytymiseen, jota yleisesti voidaan pitää tunteisiin perustuvana tai jopa irrationalisena, kuten päätös avioitumisesta tai eroamisesta.

Beckerin viitoittaman tien myötä taloustieteen sovellusalueiden laajentuminen useimpien elämänalueiden tarkasteluun on mahdollistanut uudenlaisten tutkimushypoteesien muodostamisen. Vaikka muun muassa Beckeriä on arvosteltu “taloustieteellisestä imperialismista”, taloustieteen teoreettisen mallinrakennuksen perinne ja tilastollisten menetelmien pitkä soveltamishistoria tekevät taloustieteellisen ajattelutavan käyttökelpoiseksi myös perinteisten talouskysymysten ulkopuolella.

Kirjoitus perustuu Oulun yliopiston kauppakorkeakoulussa 14.9.2018 tarkastettuun väitöskirjaan “Empirical studies on economics of suicides and divorces”. Väitöstilaisuudessa vastaväittäjänä toimi emeritusprofessori Pekka Ilmakunnas (Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu) ja kustoksena professori Mikko Puhakka (Oulun yliopiston kauppakorkeakoulu). KTT Sanna Huikari (sanna.huikari@oulu.fi) toimii tutkijatohtorina Oulun yliopiston kauppakorkeakoulussa.

Rakentuen osin Beckerin urauurtavan tutkimuksen perinnölle väitöskirjassa on sovellettu taloustieteellistä ajattelutapaa ja analyysiä niiden tekijöiden tutkimiseen, jotka vaikuttavat sekä subjektiiviseen hyvinvointiin että perhe-elämään. Väitöskirjassa käsitellään väestötasolla ekonometrisiä menetelmiä hyödyntäen toisaalta avioerojen määrään vaikuttavia sosioekonomisia tekijöitä ja toisaalta makrotaloudellisten tekijöiden ja itsemurhien välistä yhteyttä.

Väitöskirja koostuu kolmesta empiirisestä tutkimuksesta. Ensimmäisessä tutkimuksessa, joka on tehty yhteistyössä professori Mikko Puhakan ja professori Marko Korhosen kanssa, selvitettiin alkoholin kulutuksen vaikutusta avioerojen lukumäärään OECD-maissa (Hui-kari ym. 2016). Aiempi tutkimus, jossa on selvitetty sosioekonomisten tekijöiden vaikutusta avioeroihin, on pääosin keskittynyt avioerolakien muutosten, työttömyyden, hedelmällisyyden, ja naisten työhön osallistumisasteen vaikutuksiin (Amato 2010; Kesserling ja Bremmer 2006; Stevenson 2008; Korhonen ja Puhakka 2015).

Tutkimusaineisto koostuu 23 OECD-maasta, tarkasteltavan ajanjakson yltäessä vuodesta 1960 vuoteen 2010 asti. Tutkimus täydentää alan tutkimuskirjallisuutta usealla tavalla. Tietäksemme tutkimus on ensimmäinen, jossa on selvitetty alkoholin kulutuksen vaikutusta avioeroihin näin laajan maajoukon havainnoilla. Koska tutkimus on suoritettu useita maita kattavalla aineistolla, saadaan avioeroihin vaikuttavista tekijöistä laajempi kuva. Toiseksi sekä lyhyen että pitkän aikavälin analyysi selkeyttää avioerojen ja alkoholin kulutuksen välistä yhteyttä.

Pitkän aikavälin analyysissä käytettiin yhteisintegraationanalyysiä, jossa avioeroastetta

arvioitiin suhteessa alkoholinkulutukseen, työttömyysasteeseen, hedelmällisyyteen ja naisten työhön osallistumisasteeseen. Lyhyen aikavälin analyysissä sovellettiin paneeliaineistojen kiinteiden vaikutusten (*fixed effects*) estimointimenetelmää ja virheenkorjausmallia.

Tutkimustulosten mukaan alkoholin kulutus näyttää olevan yksi merkittävimmistä avioeroihin johtavista sosioekonomisista tekijöistä. Alkoholin kulutuksen ja avioerojen välillä pystyttiin todentamaan tilastollisesti merkitsevä yksisuuntainen Granger-kausalisuus. Tämän lisäksi muuttujien välille löydettiin myös pitkän aikavälin tasapaino. Tulokset säilyivät muuttumattomina myös, kun otetaan huomioon erilaisia avioeroihin ja alkoholin kulutukseen vaikuttavia muita sosioekonomisia tekijöitä, kuten työttömyys. Virheenkorjausmallin tulosten mukaan sopeutuminen poikkeamaan pitkän aikavälin tasapainosta kestää keskimäärin kymmenen vuotta.

Hyödyntämällä maailmanlaajuisia kyselyaineistoa ihmisten arvoista tutkimuksessa selvitettiin myös sitä mahdollisuutta, että moraaliarvoissa tapahtuneet muutokset selittäisivät tutkimustuloksia. Alkoholin kulutuksella näyttäisi kuitenkin olevan vaikutusta avioerojen lukumäärään myös silloin, kun moraaliarvoissa tapahtuneet muutokset on otettu huomioon analyysissä. Kulutuksen kasvulla esimerkiksi veromuutoksen seurauksena voidaan ajatella olevan pitkäkestoiset vaikutukset avioeroasteeseen. Julkisen vallan pyrkimys vähentää alkoholin kulutusta voisi olla perusteltua kansanterveyden ohella myös perhepolitiikan näkökulmasta.

Väitöskirjan toinen ja kolmas tutkimus keskittyvät itsemurhien taloustieteeseen. Toisessa tutkimuksessa käsitellään työttömyyden vaikutusta subjektiiviseen hyvinvointiin ja se on teh-

ty yhteistyössä professori Marko Korhosen kanssa (Huikari ja Korhonen 2016). Aiempi tutkimuskirjallisuus osoittaa taloudellisten tekijöiden, eritoten työttömyyden, vaikuttavan koettuun hyvinvointiin. Tämä tutkimus laajentaa työttömyyden hyvinvointivaikutuksia käsittelevää kirjallisuutta tutkimalla myös työttömyysodotusten vaikutusta itsemurhakuolleisuuteen.

Työttömyyden ja hyvinvoinnin välisen yhteyden valaisemiseksi tutkimuksessa käytettiin maakuntatason sukupuoli- ja ikäryhmäjaoteltua aineistoa itsemurhakuolleisuudesta Suomessa vuosina 1991–2011. Työttömyysasteen lisäksi selittävänä muuttujana käytettiin työttömyysodotuksia, joita mitattiin Tilastokeskuksen kuluttajabarometrista saaduilla kuluttajien arvioilla työttömyyden muutoksesta seuraavien 12 kuukauden aikana. Tutkimusmenetelmänä käytettiin paneeliaineistojen estimointiin sopivaa kiinteiden vaikutusten (*fixed effects*) menetelmää.

Hamermeshin ja Sossin (1974) argumentaatiota seuraten itsemurhan ajatellaan olevan rationaalisen yksilön valinta. Ajatuksena on, että yksilö voi kokea nykyisen tai odotettavissa olevan taloudellisen tilanteensa niin synkäksi, että päätyy itsemurhaan. Tulosten mukaan myös Suomessa kasvava epävarmuus työpaikan pysyvyydestä näyttää olevan yhteydessä lisäantyneeseen itsemurhakuolleisuuteen. Tämä tulos pätee erityisesti työikäisten miesten keskuudessa. Tuloksen voidaan ajatella tukevan rationaalisen itsemurhan mallin eteenpäin katsovaa luonnetta.

Toinen tutkimuksen päätuloksista liittyy sosiaalisen normin käsitteen työttömyyteen. Tulosten mukaan työttömyyden kasvu näyttää lisäävän itsemurhia työttömyysasteen ylittäessä kansallisen työttömyystrendin. Samoin työttö-

myyden laskiessa kansallisen trendin alapuolelle itsemurhat näyttävät laskevan. Samankaltaista tulosta ei löydetty tarkasteltaessa työttömyyden kasvun vaikutuksia suhteessa alueellisiin työttömyystrendeihin. Lisäksi tutkimustulokset viittaavat siihen, että korkeamman työttömyyden alueilla työttömyyden ja itsemurhakuolleisuuden välinen yhteys ei ole niin voimakas kuin matalamman työttömyyden alueilla.

Edellä mainitut tulokset voidaan tulkita viitteenä siitä, että työttömyyden kokemus on vähemmän kuormittava työttömyyden ollessa yleisempää ja siten myös sosiaalisesti hyväksyttävämpää. Tulkinta tukee ranskalaisen sosiologin Émile Durkheimin jo 1800-luvun lopulla esittämää ajatusta siitä, että itsemurha liittyy osaksi sosiaaliseen integraatioon (Durkheim 1857). Sosiaalinen integraatio liittyy yksilöt yhteisöön niin sanottujen sosiaalisten normien ja yhteisten arvojen kautta. Sosiaalisten normien vaikutus näyttäisi suojaavan ihmisiä itsemurhakuolleisuudelta korkean työttömyyden aikana.

Kolmas tutkimus on tehty yhteistyössä professori Marko Korhosen ja professori Jouko Miettusen kanssa (Huikari, Miettunen ja Korhonen 2018). Se käsittelee talouskriisien vaikutuksia itsemurhiin 21 OECD-maassa vuosina 1970–2011.

Viimeaikaisin tutkimus suhdannevaihteluiden ja itsemurhien välisestä yhteydestä on keskittynyt pääasiassa vuonna 2008 puhjennut globaalin finanssikriisin vaikutuksiin. Tässä tutkimuksessa vertaillaan eri talouskriisien vaikutuksia itsemurhakuolleisuuteen pidemmällä aikavälillä vuodesta 1970 lähtien. Yksi tutkimuksen erityisistä ansioista on erilaisten kriisien, kuten pankki- ja osakemarkkinakriisien vaikutusten erottaminen. Tutkimusmenetelmänä käytetään negatiivista binomiregressi-

ota, jonka avulla estimoidaan, mitä itsemurha-asteet olisivat olleet kriisien aikana sekä vuosi kriisien puhkeamisen jälkeen, jos itsemurha-asteet olisivat noudattaneet kriisejä edeltäviä trendejä. Estimoituja itsemurha-asteita käyttäen lasketaan, mitä itsemurhaluvut olisivat olleet kriisien aikana, jos kriisejä edeltäneet trendit olisivat jatkuneet. Vertaamalla näitä odotettuja itsemurhalukuja toteutuneisiin lukuihin voidaan arvioida kriiseistä johtuneiden itsemurhien lukumäärä.

Vuoden 1992 Euroopan valuuttakurssijärjestelmän kriisiä lukuun ottamatta, jokainen merkittävä talouskriisi vuoden 1970 jälkeen on johtanut itsemurhien lisääntymiseen verrattuna kriisejä edeltävään aikaan. Yhteensä yli 60 000 itsemurhan voidaan katsoa olevan yhteydessä talouskriiseihin vuodesta 1970 lähtien kaikissa tutkimuksen kohteena olleissa maissa. Kun talouskriisien haitallisuutta mitataan itsemurhamäärillä, jotka voidaan katsoa kriiseistä johtuviksi, Aasian kriisi vuonna 1997 näyttää olleen kaikista vakavin.

Melkein kaikki kriisiä edeltävistä trendeistä tilastollisesti poikenneet itsemurhat tapahtuivat tuolloin Japanissa. Tutkimuksessa tarkasteltujen muiden maiden kohdalla 2000-luvun kriisit ovat yhteydessä suurimpiin kriiseistä johtuviksi katsottuihin itsemurhamääriin.

Tulosten mukaan 2008 alkaneen globaalien finanssikriisien vaikutukset itsemurhakuolleisuuteen väestöön suhteutettuna eivät näytä

poikenneen merkittävästi aikaisempien laajojen kriisien vaikutuksista. Lisäksi tulosten mukaan eri tyyppiset kriisit näyttävät vaikuttaneen itsemurhakuolleisuuteen eri tavoin. Eriytyisesti pankki- ja osakemarkkinakriiseillä näyttäisi olevan muita talouskriisejä vakavammat vaikutukset itsemurhakuolleisuuteen.

Mielenkiintoinen kysymys on, ovatko kriisien ja työttömyyden vaikutukset erotettavissa toisistaan. Useimmiten työttömyys kasvaa samaan aikaan talouskriisien kanssa, joten niiden välillä vallinneen vahvan vuorovaikutuksen kriisien itsemurhia lisäävä vaikutus näyttää säilyvän senkin jälkeen, kun analyysissä kontrolloidaan työttömyysasteen kehitys. Jatkotutkimuksen aiheeksi jää selvittää, mikä osa kriisin vaikutusta on suoraa ja mikä osa vaikutuksesta välittyy työttömyyden kasvun kautta.

Väitöskirjan tutkimukset pohjautuvat aggregaattitason aineistoihin, joten ne eivät kerro mitään yksilötason vaikutuksista. Myös kausaalisuuden todentaminen on vaikeaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö aggregaattitason analyysillä voisi olla käyttöä ja oma paikkansa tutkimuskentässä. Päätöksentekijän näkökulmasta, tieto siitä, kuinka makrotaloudelliset tekijät vaikuttavat ihmisiin väestötasolla, voi olla hyvinkin käyttökelpoista. Väitöskirjan aihepiiristä löytyy varmasti kiinnostavia aiheita myös yksilöaineistolla tehtävälle jatkotutkimukselle. □

Kirjallisuus

- Amato, P.R. (2010), "Research on divorce: Continuing trends and new developments", *Journal of Marriage and Family* 72: 650–666.
- Becker, G.S. (1971 [1957]), *The economics of discrimination*, University of Chicago Press.
- Durkheim, E. (1897), *Le Suicide: Étude de Sociologie*, Alcan (suomeksi Itsemurha: Sosiologinen tutkimus, Tammi 1985).
- Hamermesh, D. ja Soss, N. (1974), "An economic theory of suicide", *Journal of Political Economy* 82: 83–98.
- Huikari, S. ja Korhonen, M. (2016), "The impact of unemployment on well-being: Evidence from the regional level suicide data in Finland", *Social Indicators Research* 128: 1103–1119.
- Huikari, S., Korhonen, M. ja Puhakka, M. (2016), "Til booze do us part: Alcohol consumption and marital dissolution", *Empirical Economics* 51: 831–852.
- Huikari, S., Miettunen, J. ja Korhonen, M. (2018), "Economic crises and suicides between 1970 and 2011: Time trend study in 21 developed countries", Oulun yliopisto (julkaisematon käsikirjoitus).
- Kesselring, R.G. ja Bremmer, D. (2006), "Female income and the divorce decision: Evidence from micro data", *Applied Economics* 38: 1605–1616.
- Korhonen, M. ja Puhakka, M. (2015), "Revisiting unit roots in divorce rates", *Applied Economics Letters* 22: 628–631.
- Stevenson, B. (2008), "Divorce law and women's labor supply", *Journal of Empirical Legal Studies* 5: 853–873.